

A GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS ÉS A STRUKTÚRA KAPCSOLATÁNAK VIZSGÁLATA A KISKUNHALASI JÁRÁS PÉLDÁJÁN

ABONYINÉ PALOTÁS JOLÁN—MOHOLI KÁROLY

Napjaink gazdasági fejlődésének egyik fontos feltétele a struktúra racionalizálása. A strukturális változások fejlődésünk korábbi évtizedeiben is fontos szerepet játszottak, a mai és a korábbi feladataink között azonban lényeges különbségek vannak. Napjaink szerkezeti változtatásait úgy kell végrehajtani, hogy azok a hatékonyság növelését szolgálják. Ezek megvalósítása nagy körütekintést igénylő, bonyolult feladat.

Tanulmányunk során azt tűztük célul, hogy e sokoldalú megközelítést igénylő, nehéz feladathoz segítséget nyújtsunk.

A struktúra racionalizálásának igénye népgazdasági szinten és regionálisan egyaránt felmerül, amit az erőforrásainkhoz és lehetőségeinkhez való nagyobb mértékű alkalmazkodás, a szocialista integrációban való fokozottabb részvétel és nem utolsósorban a világ gazdaságban bekövetkezett változások indokolnak.

A kiskunhalasi-járás jellemzése

A kiskunhalasi-járás az ország legnagyobb kiterjedésű megyéjéből Kiskunhalassal együtt 22,1%-kal részesül. (A járás területe Kiskunhalas nélkül 162 137 ha, lakosainak száma 73 477 fő.) 1978-ban községeiben élt a megye lakosságának 12,5%-a.

Kiskunhalas és a járás községeinek ipara foglalkoztatja a megye szocialista ipárban dolgozók 14,8%-át (1978).

A járás 21 közigazgatási egysége közül 4 nagyközség, 19 önálló és 1 közös tanácsközhellyel rendelkezik. (A korábban önálló Kéleshalom közös tanácsigazgatású lett Jánoshalmával.)

A külterületen élők száma — az utóbbi időszakban bekövetkezett számottevő csökkenés ellenére is — magas. Az összlakosság 34%-a tanyán él.

A járás összlakosságának 54,4%-a aktív kereső. E létszám kétharmada szocialista szektorban dolgozik. A szocialista szektor aktív keresőinek száma a népgazdasági főágak között úgy oszlik meg, hogy 62% a mezőgazdaságban, 22% az iparban, és a fennmaradó 16% a tercier ágazatokban tevékenykedik.

A kiskunhalasi-járás mezőgazdasági struktúrája

A kiskunhalasi-járás mezőgazdasági talajterképének északi részén a fizikai minőség szerint elkülönített talajtípusok közül a túlnyomóan gyenge homok mellett humuszos homok, illetve homokos mezősségi, közép-kötött mezősségi, kisebb arányban időszakosan vízjárta terület is található. A járás déli része lényegesen egységesebb, itt

gyakorlatilag nagyobb összefüggésekben megjelenő közép-kötött mezősegi és gyenge homok változik.

A járás talajföldrajzi térképén is jól elkülönül, hogy az északi és déli rész egyik felén homoktalajok réti és egyéb talajféleségekkel váltakozva dominálnak, míg a déli rész másik felén a mezősegi talajok az egyéb talajféleségekkel együtt jelennek meg (1. ábra).

A terület nagy részén szivós természetátalakító munkát kellett végezni ahhoz, hogy az alacsony aranykorona értékű talajokon eredményessé váljék a gazdálkodás. Új alapokra épülő, korszerű termelési struktúra kialakítása vált szükségessé. Ennek megfelelően a legjobb minőségű talajokon búzát és kukoricát termesztettek. A szántónak alkalmatlan területeken szőlő- és gyümölcstermesztés folyik. A rét- és legelőgazdálkodás kisebb arányú, a legsilányabb és jelentős szintkülönbségű területeken erdőt telepítettek.

Szép eredmények születtek a szőlőtermesztés terén is. Mintegy 12 gazdaság működik a kiskunhalasi szőlőtermesztési rendszerben, melynek tagjai nemcsak a telepítések bővítésével és a meglévők korszerűsítésével kívánják növelni az eredményt, hanem egyre fokozzák a feldolgozottsági szint arányát is. Ez a vertikális szemlélet elterjedését fejezi ki. Itt kívánjuk megjegyezni, hogy a szőlőtermesztési vertikumok létrehozásával párhuzamosan a gazdaságok messzemenően éltek a kooperációs lehetőségekkel is.

A Duna—Tisza közének vezető népgazdasági ága a mezőgazdaság és az élelmiszeripar. Itt van az ország legnagyobb szőlő- és gyümölcstermelő területe. Bár az utóbbi időszakban számottevő nehéz- és könnyűipar jött létre, a körzet gazdaságának jelentőségét az élelmiszertermelésben betöltött szerepe határozza meg.

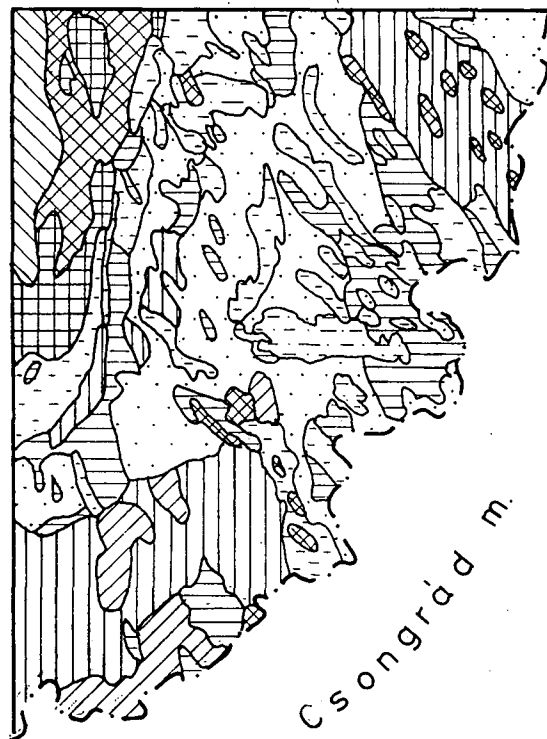
A kiskunhalasi-járási élelmiszertermelésből a szőlőbor vertikum a legjelentősebb.

A térség szőlőkultúrája a múlt század végén bontakozott ki. Ebben szerepet játszott a kötött talajon pusztító filoxéra, valamint a futóhomok megkötése. A történelmi borvidékeken a filoxéra nagy pusztítást végzett, míg a homokon nem okozhatott kárt. A tapasztalatok azt is bizonyítják, hogy a futóhomok megkötésében a szőlő- és gyümölcstelepítés eredményesebbé vált, mint a korábban alkalmazott akácültetvények. A felszabadulás előtt a telepített szőlő döntő hányada kisparaszti tulajdon volt, ezért a szőlő gépesített művelésére alig volt lehetőség. A 60-as évektől kezdve a kiskunhalasi-járásban erőteljes rekonstrukciós tevékenység bontakozott ki, mely igazi tervszerűséggel csak napjainkban valósul meg.

A körzetben a borfeldolgozáson túl a közelmúltban eredményesen oldották meg az egyéb (borkősav, szőlővodka-szőlőpárlat stb.) szőlő és gyümölcs eredetű termékek nagyüzemi gyártását is. Így a termékskála bővítésével és a feldolgozottsági szint emelésével fokozódott a vertikális integráció. A termelés hatékonyságához az is hozzájárult, hogy a melléktermékek (szőlőtörköly, borseprő, seprőtészta, borkő stb.) továbbfeldolgozásával csökkent a „hulladék”, és emelkedett a termelési érték.

A jelenlegi jó eredmények kialakításában fontos szerepet játszott a Duna—Tisza közti homokhátság egyik legnagyobb mezőgazdasági üzeme, a Kiskunhalasi Állami Gazdaság, amely egyben a halasi szőlőtermesztési rendszer gazdája. Itt dolgozták ki az alföldi szőlőtermesztés sajátosságaihoz alkalmazkodó technológiát, amely keretül szolgál a Duna—Tisza közti mezőgazdasági üzemek szőlőtermelő tevékenységéhez. A technológia biztosítása mellett a Kiskunhalasi Állami Gazdaság segíti a partnergazdaságokat az igényeknek megfelelő ültetvények ellátásával, a gépesítés üzemszervezési programjának kidolgozásával, a metszési és rügyterhelési tervek elkészítésével, az optimális tápanyagutánpótlás meghatározásával stb. A Kiskunhalasi Állami Gaz-

A Kiskunhalasi Járás és környékének genetikai talajterképe

- Futóhomok
- Csernozjom jellegű homok
- Tipusos mészlepedékes csernozjom
- Mélyben sós alföldi mészlepedékes csernozjom
- Réti csernozjom
- Mélyben sós réti csernozjom
- Szoloncsák - szolonyec
- Szolonyeces réti talaj
- Egyéb réti talajfeleségek

1. ábra

daság átveszi a rendszertagok szőlőjét, tárolja, feldolgozza és értékesíti. Az évente mintegy 180 ezer hl palackozott minőségi bor kétharmada szovjet, lengyel és német exportra kerül, míg a többit a hazai fogyasztás mellett nyugati országok vásárolják fel. A kunfehértói borköszvény terméke is jelentős exporttényező.

A körzetben a gyümölcskultúra is számottevő, főként az alma, körte, őszibarack, kajsi, szilva, dió és a meggy termesztése. A gyümölcstermesztés jelentőségét további telepítésekkel (Kunfehértó, Balotaszállás stb.) fokozzák.

Az állattenyésztés területén számottevő minőségi változás a szarvasmarhatenyésztésben következett be. Napjainkban az Amerikából importált tenyészanyagból egy új törzsállományt alakítottak ki, mely ösztönző lehet a többi gazdaság számára is.

A mezőgazdaság üzemi szerkezetének változására az utóbbi években a koncentráció fokozódása jellemző, annak ellenére, hogy üteme nem volt túl gyors. A szakszövetkezetek száma nagyobb mértékben csökkent, mint a termelőszövetkezeteké, néhány esetben a szakszövetkezet termelőszövetkezetté alakult. Ma a termelőszövetkezetek átlagos üzem nagysága 3593 ha, amelyen belül viszonylag nagy szóródás van.

Lényegesen eltérő képet kapunk a mezőgazdasági termelőszövetkezetek és a mezőgazdasági szakszövetkezetek földterületeinek művelési ágak szerinti megoszlásáról. (1. és 2. táblázat.) A két táblázat adatait összevetve megállapítható, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezetek közös területéből a szántó részaránya lényegesen magasabb, mint az egyéb hasznosítású földterületeké. A szakszövetkezetek közös területéből a szántó aránya az előbbinek csaknem fele, a gyümölcsösé közel kétszerese, a rét és legelő pedig mintegy másfélszerese.

1. táblázat

A kiskunhalasi-járás mezőgazdasági termelőszövetkezeteinek közös területe művelési ágak szerint (1978. május 31.)

Megnevezés	Földterület	
	ha-ban	az összes terület %-ában
Szántó	43.420	61,1
Kert	—	—
Gyümölcsös	1 283	1,8
Szőlő	2,381	3,4
Rét és legelő	14 619	20,5
Erdő	6 930	9,8
Egyéb	2 421	3,4
Összes földterület	71 054	100,0

Az utóbbi időszakban állandósult a járás vetésszerkezete, melyben évenként — a népgazdaság igényétől függően — némi eltérés előfordulhat. A szántóterület mintegy 32—37%-án gabona, 32—35%-án kukorica, 4—5%-án olajos magvak és ipari növények, 14%-án szálás és egyéb takarmánynövények termesztése folyik. A zöldség- és burgonyatermesztés a szántó mintegy 5%-át teszi ki. A zöldségtermő terület növelésén túl terméshozamokban is jelentős eredmények mutatkoztak, ehhez járult még, hogy a vetetlen terület aránya 1% alá csökkent.

A legfontosabb szántóföldi növények termésátlagának alakulását a 3. táblázat foglalja össze.

2. táblázat

A kiskunhalasi-járás mezőgazdasági szakszövetkezeteinek
közös művelt nagyüzemi területe
területi részletezés szerint
(1978. május 31.)

Megnevezés	Földterület	
	ha-ban	az összes terület %-ában
Szántó	4 562	38,4
Kert	—	—
Gyümölcsös	363	3,0
Szőlő	555	4,6
Rét és legelő	4 150	34,9
Erdő	1 712	14,4
Egyéb	545	4,7
Összes földterület	11 887	100,0

3. táblázat

A fontosabb szántóföldi növények termésátlaga
a mezőgazdasági termelőszövetkezetek közös gazdaságaiban
területi részletezés szerint (1978)

Növény	A kiskunhalasi járás községei Kiskunhalas város	
	kg/ha	
Búza	4 233	4 130
Rozs	1 311	947
Őszi árpa	2 911	—
Tavaszi árpa	—	—
Zab	3 748	—
Kukorica	6 070	4 857
Cukorrépa	30 115	—
Dohány	1 154	1 200
Napraforgó	1 668	—
Rostkender	3 327	—
Burgonya	20 076	7 300
Silókukorica	17 740	18 753
Csalamádé	14 457	12 000
Lucerna (szénasúly)	5 557	3 192

A kiskunhalasi-járásban megkülönböztetett szerepet tölt be a régi hagyományokkal rendelkező szőlő- és gyümölcshagyomány. A szőlőterület jelenleg 10 650 ha, a gyümölcsös 3290 ha. A járás területén a korszerű művelésű és fajtaösszetételű szőlő a hagyományossal együtt található. A különböző jövedelmet biztosító és az eltérő technikai színvonalat mutató ültetvények aránya szektoronként ugyan eltérő, tendenciájában azonban a nagyüzemi (ezen belül is elsősorban az állami) gazdaságoké mutat erőteljesebb javulást. A fenti, viszonylag negatív kép ellenére (a kis- és a nagyüzemek többsége) fegyelmezett technológiával jó eredményt ért le.

A jövőben tovább kell folytatni az V. ötéves tervben elkezdett szőlőtelepítő tevékenységet, mellyel tovább növekszik a jól gépesíthető, korai érésű minőségi fajták részaránya.

A fejlesztés során törekedni kell arra is, hogy a borászati vertikum megfelelő láncszemei összhangban legyenek egymással, és a szűk keresztmetszetek ne hátrál-
tassák a gazdálkodás hatékonyságának növekedését.

Az ipari növények termesztése terén belső szerkezetátalakulás figyelhető meg. A korábbinál pl. csökkent a dohány- és cukorrépa termesztés jelentősége, a napraforgóé pedig nő. A burgonya termesztése változó és a zöldségtermesztés sem egyenletes. A zöldségtermesztés 1975-ben országosan mélypontra süllyedt, de az azóta meghirdetett zöldségtermesztési program meghozta a kívánt eredményt, az ágazat fellendült.

A pritaminpaprika termesztésében a járás országosan is kiemelkedő helyet foglal el, míg a fűszerpaprika termesztése az elmúlt két évben kissé csökkent.

A kiskunhalasi-járásban a korszerű rendszereknek megfelelő fontosságot tulajdonítanak, ezt bizonyítják a növénytermesztés terén elért eredmények. A járás rendszerérdekeltsége mintegy 27 000 ha. A termelési rendszerek kialakulása a technológiailag legfejlettebb szántóföldi növénytermesztési ágazatokban kezdődött. Jelenleg (1979) a búza 95%-át, a napraforgó 98%-át, a kukorica 72%-át termesztik ily módon. A termelési rendszerek ilyen gyors elterjedése a nagyüzemi gazdálkodási szervezetben innovációra való törekvést bizonyít. A jövőben a fejlődés útja a termelési rendszerek szelesítése, illetve más növénytermesztési ágazatokra történő kiterjesztése. Ez azért is kívánatos, mert a termelési rendszereknek igen fontos szerepe van a hozamok növelésében, ami a mikro és a makro szintű adatokból egyaránt kitűnik.

Az állattenyésztés növekvő igényeinek kielégítése fokozott kívánalmakat támaszt a növénytermesztéssel szemben is. E követelmények egyrészt mennyiségi, illetve minőségi, másrészt anyagi vonatkozásúak. Az elmúlt években érvényesült, javuló tendencia ellenére szükség van a szálás- és a tömegtakarmánytermesztés hatékonyságának növelésére. Tovább kell fokozni a takarmányok hektáronkénti hozamát, csökkenteni a veszteségeket, ill. törekedni kell a különböző melléktermékek takarmánykénti hasznosítására.

A jövőben szélesebb körben kell elterjeszteni a gyephasznosítás terén elért eredményeket, szükséges lenne a meglevő tartalékokat feltárni, s azokat az állattenyésztés szolgálatába állítani.

A 4. táblázat adatai szerint a járás termelőszövetkezeteinek, közös gazdaságainak állatállománya a baromfi viszonylatában a megyében levő termelőszövetkezetek állatállományának feltűnően magas hányadát (50,7%) teszi ki. A juh- és a sertés-
tenyésztés terén is kedvezőbb a helyzet, mint az a megyén belüli mezőgazdasági területből következne, a szarvasmarhaállomány azonban lemaradást mutat.

A termelőszövetkezeti közös gazdaságok állatállományának bekövetkezett alakulását figyelemmel kísérve megállapítható, hogy a szarvasmarhaállomány csaknem 30%-kal, a lóállomány több mint 50%-kal csökkent, ugyanakkor a juh- és a sertés-

4. táblázat

A kiskunhalasi-járási állatállománya a mezőgazdasági
termelőszövetkezetek közös gazdaságaiban
(1978)

Megnevezés	Darab	A megye %-ában
Szarvasmarha	8 136	10,7
Ló	721	17,8
Juh	47 270	26,9
Sertés	40 039	26,6
Baromfi (ezer db)	1 567	50,7

állomány több mint kétszeresére, a baromfiállomány mintegy ötszörösére nőtt. Az utóbbiak kedvező mennyiségi növekedésében a személyi és tárgyi feltételek számottevő javulása mutatkozik meg.

Az elmúlt tíz év alatt megváltozott a járás közös állatállományának jelentősége a megyén belül is. Így pl. a szarvasmarhaállomány 18%-ról 10,7%-ra csökkent, míg a sertés 15%-ról 26,6%-ra, a juh 11%-ról 26,9%-ra, a baromfi 33%-ról 50,7%-ra emelkedett. Ezek a mutatók azt bizonyítják, hogy a baromfi-, a sertés- és a juhtenyésztés a vizsgált járás községeiben a megyei átlagnál dinamikusabban fejlődött.

Itt kívánjuk ugyanakkor megjegyezni, hogy Kiskunhalas városban is kevesebb az egységnyi mezőgazdasági területre kivetített számosállat mennyiség, mint a megye más városában.

Ha összevetjük a kiskunhalasi-járas mezőgazdasági termelőszövetkezeteinek közös gazdaságában levő állatállomány (szarvasmarha, ló, juh, sertés és baromfi együtt) számosállatban kifejezett mennyiségének a 100 ha mezőgazdasági területre jutó értékét, a megye más járásaival, akkor lemaradást tapasztalunk. Ugyancsak elmarad a kiskunhalasi-járas e mutatójának értéke a megyei átlagtól is (5. táblázat).

5. táblázat

A 100 ha mezőgazdasági területre jutó számosállat mennyiség a mezőgazdasági termelőszövetkezetek közös gazdaságainak adata alapján a következő területi differenciáltságot mutatja (1978)

Járas, város (-környék)	A mutató értéke
Bajai járas községei	34
Kalocsai járas községei	27
Kecskeméti járas községei	20
Kiskőrösi járas községei	22
Kiskunhalasi járas községei	24
Kalocsai város környék községei	23
Kecskeméti város környék községei	33
Kiskunfélegyházi város környék községei	26
Községek összesen:	26
Baja	24
Kalocsa	38
Kecskemét	25
Kiskőrös	—
Kiskunfélegyháza	30
Kiskunhalas	21
Városok összesen	27
Menye összesen	26

A kiskunhalasi járásban az állattenyésztés szerepe állatfajonként eltérő. A szövetkezeti szektor állatállománynak számszerű alakulását a 4. sz. táblázatban mutattuk be. A megoszlási viszonzszámokból kitűnt, hogy a kiskunhalasi-járas a megye legfontosabb baromfitenyésztő területe (1978-ban a megye baromfiállományának 50,7%-át adta. Kiskunhalas város szövetkezeti szektorában levő mintegy 380 ezer db baromfival együtt több, mint 60%-át e térség biztosítja.) A baromfitenyésztésnek ez a nagy mértékű területi koncentrációja nagyon pozitív, többek között a feldolgozó üzemmel kialakítható jó szállítási kapcsolatok következtében. Ily módon a környék állattenyésztésének nagy mértékű szakosodása kedvezően befolyásolta a Kiskunhalasi Baromfifeldolgozó üzem nyersanyagának átlagos szállítási távolságát.

A kiskunhalasi-járás ipari struktúrája

A kiskunhalasi-járás a megye területének 22,1%-át foglalja el, lakossága a megye lakosságának 17,6%-a, ugyanakkor a megye szocialista iparában foglalkoztatottaknak csupán 14,8%-át adja. Ennek alapján megállapítható, hogy a kiskunhalasi járásban az ipar jelentősége, a megye más területeihez viszonyítva, kisebb. 1978-ban a járás 22 települése közül csak 13 település rendelkezett szocialista iparral.

A 6. táblázatban bemutatjuk a kiskunhalasi-járás iparának településenkénti megoszlását a szocialista iparban foglalkoztatottak száma alapján az 1975. és 1978. évekre vonatkozóan.

6 táblázat

A kiskunhalasi járás iparának településenkénti megoszlása
a szocialista iparban foglalkoztatottak száma alapján
(1975. és 1978. években)

Települések	A szocialista iparban foglalkoztatottak száma (fő)	
	1975.	1978.
Balotaszállás	13	15
Csikéria	—	2
Jánoshalma	337	324
Jászszentlászló	85	98
Kelebia	122	115
Kiskunmajsa	1 360	1 274
Kisszállás	70	67
Kunbaja	122	116
Mélykút	712	648
Szank	385	844
Tompa	342	349
Kunfehértó	1	1
Kiskunhalas	5 806	6 359
Járás összesen:	9 355	10 212

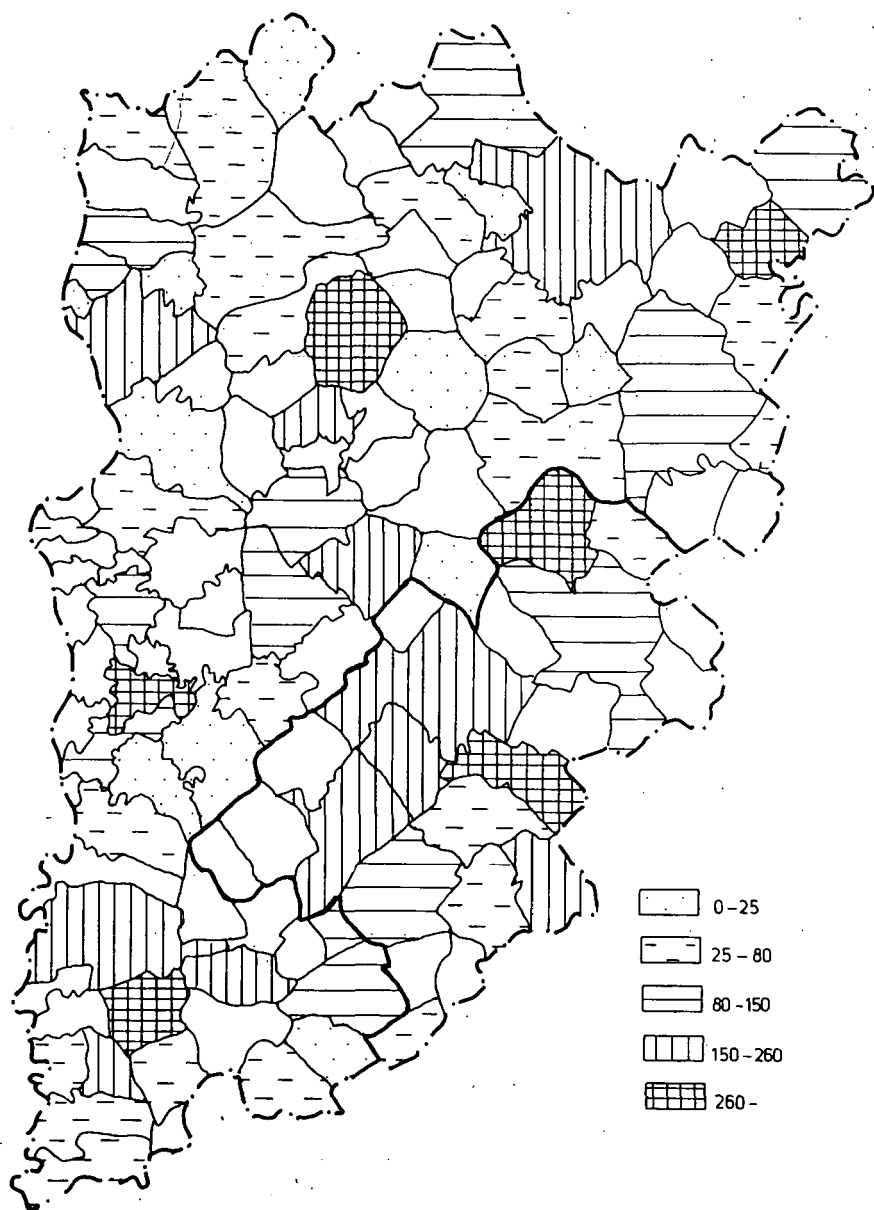
7. táblázat

Az 1000 lakosra jutó szocialista iparban
foglalkoztatottak száma (1978)

Település	Mutató
Balotaszállás	5,6
Csikéria	1,4
Jánoshalma	25,8
Jászszentlászló	33,1
Kelebia	33,2
Kiskunmajsa	101,9
Kisszállás	16,7
Kunbaja	51,6
Kunfehértó	0,4
Mélykút	84,8
Szank	203,1
Tompa	65,1
Kiskunhalas	222,3
Járás összesen:	97,1

A szocialista ipar egy foglalkoztatottjára jutó összes
 állóeszköz bruttó értéke 1000 Ft-ban (1978.)

2. ábra

Számottevő növekedés csak Szank és Kiskunhalas településeknél figyelhető meg. Szank iparának dinamikus fejlődése a szénhidrogén feltárásokkal, Kiskunhalasé a város urbanizálódását elősegítő, egészséges iparosodással magyarázható. Összességében megállapítható, hogy az ipar településszintű koncentrációs folyamata kedvező, és további arányváltozások lehetségesek.

A települések különböző népességszáma miatt az iparosodottság mutatója is (7. táblázat, 2. ábra) eltérő.

A járás ipari struktúrájának vizsgálatánál az állóeszköz bruttó érték egy ipari foglalkoztatottra kivetített értékét a mutató megyei átlagával is összehasonlítottuk. (8. táblázat, 3. ábra).

8. táblázat

A szocialista ipar egy foglalkoztatottjára jutó ipari állóeszköz bruttó érték mutatójának a megyei átlagtól való eltérése

Megnevezés	Az eltérés %-a
Balotaszállás	+ 1 581,1
Jánoshalma	- 10,6
Jászszentlászló	- 69,43
Kelebia	+ 42,58
Kiskunmajsa	- 52,73
Kisszállás	- 82,76
Kunbaja	- 85,42
Kunfehértó	+ 1,37
Mélykút	- 29,44
Szank	+ 374,93
Tompa	- 79,49
Kiskunhalas	+ 13,95

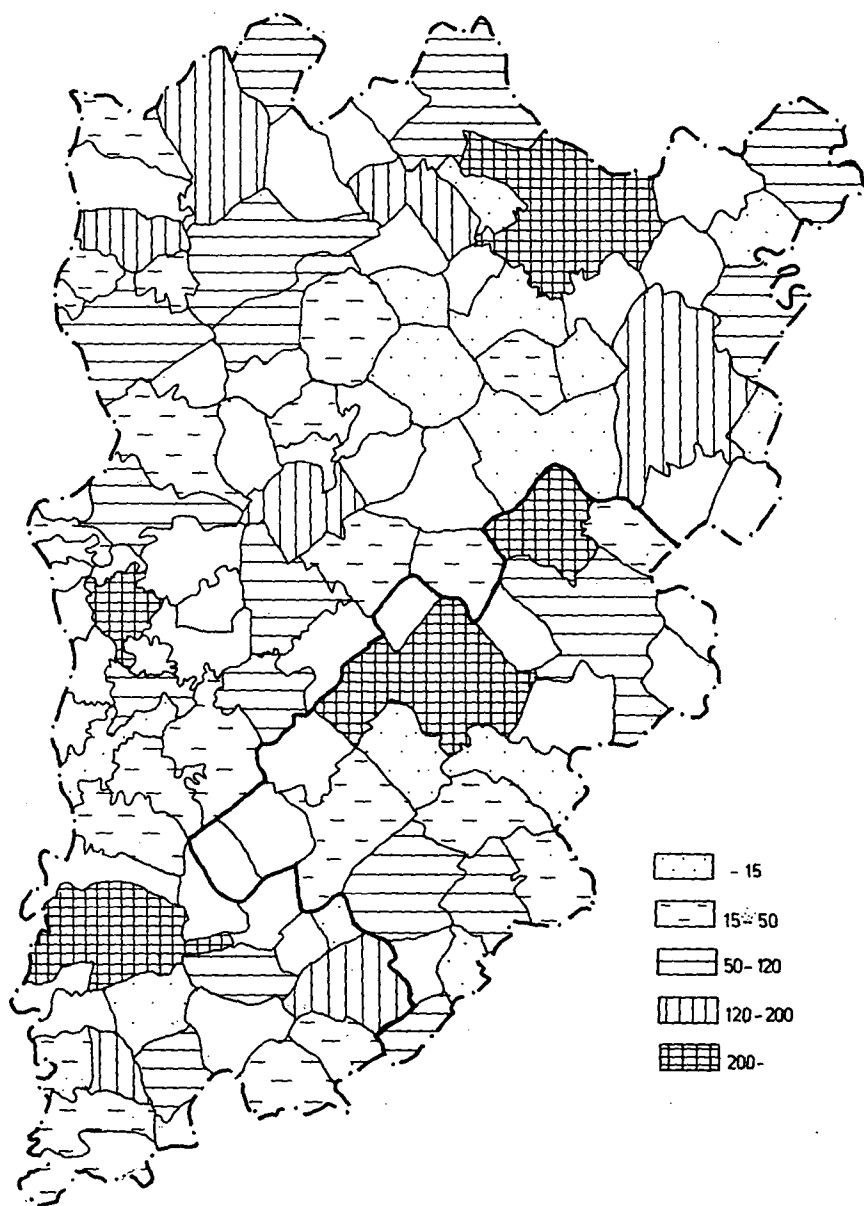
Ennek alapján megállapítható, hogy lényegesen kevesebb település rendelkezik a megyei átlagnál kedvezőbb eszközellátottsággal. Kiskunhalas város csupán 13,95 %-kal mutat magasabb értéket a községi adatok által „lerontott” megyei átlagnál. Szank kiemelkedő eszközellátottságát az eszközigenyes szénhidrogén feltárás és kitermelés indokolja.

A továbbiakban a kiskunhalasi-járási iparának struktúráját abból a szempontból vizsgáljuk, hogy az ipar egyes ágazatai milyen szerepet töltenek be Bács-Kiskun megye iparának megfelelő ágazataiban. (A kimutatás összeállításánál a szokásos 15-ös ágazati beosztást vettük alapul.) Vizsgálati eredményünket a 9. táblázat foglalja össze. Az értékelésnek az az alapja, hogy a járás mely iparágáiban magasabb a foglalkoztatottak hányada, mint a megye iparából a járás részesedése. Ebből a megközelítésből 14,8% a „küszöbérték”.

Ami a járási iparának a megye iparából való részesedését illeti, a papíripar, a bányászat, az egyéb kategóriába tartozó iparágak, az élelmiszer-, a textil- és a kézműipar emelkednek ki. A villamosenergia ipar, a kohászat és gyakorlatilag a vegyipar nincs képviselve. Ugyancsak jelentéktelen a textilruházati ipar is.

Sajátos változást eredményezett a járás arculatában a kiskunhalasi homokon megindult szénhidrogén-bányászat. E körzetben a szénhidrogén kitermelésének ma már három központja van (Szank, Tázlár, Kiskunhalas). Az első olajtermelő kutat Szankon 1964. augusztus 1-én helyezték üzembe. 1969-ben a szanki szénhidrogén termelő és kiszolgáló létesítmények üzemé alakultak, és létrejött a földgáztermelő és elő-

Az 1000 lakosra jutó szocialista iparban foglalkoztatottak száma (1978.)

3. ábra

9. táblázat

A kiskunhalasi-járás iparának szerepe
a megye szocialista iparában foglalkoztatottak
száma alapján (1975)

Ágazat	A járási foglalkoztatottak a megyei foglalkoztatottak %-ában
Bányászat	65,41
Villamosenergia ipar	0,00
Kohászat	0,00
Gépipar	11,27
Építőanyagipar	19,16
Vegyipar	0,09
Fafeldolgozóipar	10,65
Papíripar	14,06
Nyomdaipar	12,59
Textilipar	17,40
Bőr-, szőrme-, cipőipar	13,69
Textilruházati ipar	2,98
Kézműipar	15,19
Élelmiszeripar	24,34
Egyéb iparágak	25,48
Ipar összesen:	13,57

készítő üzemegység. A szakemberek 1967-ben bizonyosodtak meg a tázlári földgáz-kitermelés lehetőségeiről és 1974-re már elkészült a kitermeléshez szükséges földgáz-üzem. A kiskunhalasi kőolaj- és földgázkincs kitermelésének megkezdésével újabb lehetőségek adódtak a térségben levő szénhidrogén feltárására is.

A kiskunsági szénhidrogénbányászat alig több mint másfél évtizedes múltja azt bizonyítja, hogy a kőolaj- és földgáz-kitermelés új távlatokat jelent a megye gazdaságában, az ipar és a mezőgazdaság, valamint a tercier ágazatok fejlődésében.

Mivel a specializáció a munkamegosztás olyan formája, amelynek jelentősége a fejlődés során fokozódik, szükségesnek véltük meghatározni a nagyobb térségek iparának szakosodási szintjét. Egységül a megyéket választottuk. Számításainkat két időpontra vonatkozóan végeztük el, hogy a fejlődés irányát és mértékét is meghatározhassuk. Ennek alapján megállapítható, hogy Bács-Kiskun megye a specializáció mértékét tekintve 1965-ben a 13., 1975-ben a 8. helyet foglalta el. Ez azt jelenti, hogy Bács-Kiskun megye más megyéknél gyorsabban fejlődött az ipar ágazati specializálódása terén.

Szakosodás vonatkozásában az élelmiszeripar — Bács-Kiskun megyében betöltött fontos szerepét figyelembe véve — külön vizsgálat tárgyát képezte. A vizsgálat eredménye azt mutatja, hogy Bács-Kiskun megye az élelmiszeripar ágazati szakosodása terén 1975-ben a 4. helyet foglalta el. Ugyanezen mutatónak csak a városokra vonatkozó értéke alapján szintén a 4. helyen állt a vizsgált megye. Ezen adatok a térség élelmiszeriparának nagy fokú szakosodottságára utalnak.

Amint a fentiekből is kitűnik, a munkamegosztás fejlődése következtében ma már nem lehet egyenlőségi jelet tenni a falu és a mezőgazdaság közé. „A falu is sokféle funkciót ellátó település, amelynek éppúgy vannak modern, dinamikus funkciói, mint a városnak hanyatló elemei. A falusi települések integrált fejlesztését a dinamikus funkciókra kell alapozni.” (Kulcsár Kálmán) E komplex jellegű kérdéskörből

az ipari tevékenységre koncentrálni azért indokolt, mert az elmúlt időszakban főként ezen a téren következtek be figyelemre méltó változások.

Jóllehet a járás (valamint Bács-Kiskun megye és az egész Dél-Alföld) ipara az elmúlt évtizedekben dinamikusán fejlődött, az ipar mellett azonban továbbra is igen fontos szerepe van a mezőgazdaságnak.

Mivel az élelmiszertermelés igen jelentős szerepet játszik a Dél-Alföld gazdasági életében, indokoltnak tartottuk a községekben megvizsgálni az élelmiszeripar belső ágazati specializáltságát. A vizsgálat eredményét a 10. táblázat foglalja össze.

10. táblázat

A Dél-Alföld megyéinek élelmiszeripari ágazati specializációs index értéke (1975)

Az élelmiszeripar specializációs indexe	Csongrád	Bács-Kiskun megye	Békés
I községi	36,84	32,72	56,92
I városi	35,15	38,64	35,93
I megyei	34,22	35,10	28,32

Kiugróan magas Békés megye községeinek élelmiszeripari specializáltsága, amely a megye mezőgazdasági szakosodásával függ össze. A Dél-Alföld megyéi közül Bács-Kiskun megye az, ahol az élelmiszeripar ágazati specializáltsága kisebb a községekben, mint a megye városaiban, illetve az egész megyében.

11. táblázat

A községek szocialista iparában foglalkoztatottak 1000 lakosra jutó száma

Területegység	1960	1975
Csongrád megye	18	37
Bács-Kiskun megye	13	45
Békés megye	16	66

A mutatók lendületes fejlődést tükröznek, hiszen még a harmadik helyen álló Csongrád megyében is megkétszereződött az 1000 lakosra jutó, iparban foglalkoztatottak száma.

A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy a fizikai állományban dolgozók száma a foglalkoztatottak össz-számához viszonyítva területenként milyen eltérést mutat. E téren Bács-Kiskun (81,9%) és Békés megye (82,2%) helyzete közel azonos, Csongrád megyében ez az érték lényegesen alacsonyabb. Mindhárom megyére jellemző, hogy a fizikai dolgozók hányada magasabb a községekben, mint az egész megye iparában.

A kiskunhalasi-járási szocialista ipartelepein foglalkoztatottak 81%-a, Kiskunhalason 77%-a dolgozik fizikai munkakörben.

A kiskunhalasi-járás községeiben a szocialista iparban foglalkoztatottaknak csak 42%-a nő, a járásban és Kiskunhalason együttvéve 48%, a megye egészében 50%.

Valamely térség iparának vizsgálata csak akkor lehet teljes, ha a bérvizonyok alakulását is figyelemmel kísérjük. Mint ismeretes, a bérszínvonal ágazatonként és területenként eltérő. Ezt a vizsgált térségben a következő ismérvekkel jellemezhetjük:

- a városok ipari munkásainak havi átlagbére megyénként igen kis eltérést mutat,
- a községekben dolgozó ipari munkások havi átlagbérének szóródása megyénként a városokénál is kisebb,
- a városi és a községi szocialista ipar munkásainak bérszínvonala közötti eltérés kisebb, mint a hasonló (az ország valamennyi városa és községe) makro szintű adatok közötti különbség. (Ezt elsősorban a városi adatok nagyságát jelentős mértékben módosító Budapest bérszínvonala okozza.)

Az alábbiakban közöljük a fizikai dolgozók 1978. évi havi átlagbérét Bács-Kiskun megye járásainak községeiben.

Járás	Havi átlagbér (Ft)
bajai	2 795
kalocsai	2 826
kecskeméti	2 780
kiskőrösi	2 631
kiskunhalasi	3 208

A kiskunhalasi-járás kiugróan magas havi átlagbére a szénhidrogén kitermelő iparban kialakult nagyobb bérszínvonallal magyarázható. A fizikai dolgozók átlagbérszínvonala a járás iparában 206,— Ft-tal magasabb, mint Kiskunhalas városban és 203,— Ft-tal nagyobb, mint a megyei átlag.

Tekintettel arra, hogy Bács-Kiskun megye ipari struktúrája nem homogén, megvizsgáltuk az ipar specializáltságát járásonként. Az ipar ágazati specializáltsága járásonkénti szintjét a már korábban is alkalmazott 15-ös ágazati beosztás szerint határoztuk meg. A megye járásainak ipari specializációs indexértéke csökkenő sorrendben a következő:

kiskőrösi járás	52,67
kecskeméti járás	39,72
bajai járás	34,01
kalocsai járás	33,44
kiskunhalasi járás	29,70

Ez azt jelenti, hogy a vizsgált járás ipari arculata relatíve leggyengébb, legfejlettebb a kiskőrösi-járás.

A kiskunhalasi-járás ipari struktúráját más megközelítésből a 12. táblázat mutatja be.

12. táblázat

A kiskunhalasi-járás iparának ágazati szerkezete
a szocialista iparban foglalkoztatottak száma alapján

Ágazat	Az ágazatban foglalkoztatottak az iparban foglalkoztatottak %-ában
Bányászat	4,56
Villamosenergia ipar	—
Kohászat	—
Gépipar	26,07
Építőanyagipar	0,44
Vegyipar	0,02
Fafeldolgozóipar	3,52
Papíripar	7,60
Nyomdaipar	1,52
Textilipar	8,55
Bőr-, szőrme-, cipőipar	3,26
Textilruházati ipar	1,69
Kézműipar	6,82
Élelmiszeripar	17,56
Egyéb iparágak	18,39
Ipar összesen	100,00

A kiskunhalasi-járás infrastrukturális ellátottsága

Területi struktúráról szólva, nem lehet figyelmen kívül hagyni a tercier ágazatoknak a gazdaság egészében betöltött szerepét, illetve a tercier ágazatok belső struktúrájának alakulását sem.

Ismeretes, hogy a tercier ágazatok szerepe gazdasági életünkben különböző, és azok a gazdálkodás fejlődésével növekvő tendenciát mutatnak.

Ma népgazdaságunk fejlődésének olyan szakaszához értünk, amikor az infrastruktúra különböző ágainak és elemeinek kiemelt fontosságot kell tulajdonítanunk.

Az infrastruktúra a termelésben és a fogyasztásban egyaránt fontos tényező, fejlettsége motiválja a termelőszféra különböző ágainak fejlődését, s ugyanakkor a lakosság életszínvonalának alakulásában is jelentős. A termelőszféra különböző ágainak adott fejlettségi szintje az infrastruktúra megfelelő fejlettségét igényli. Az infrastruktúra hiánya, vagy szűk keresztmetszete a fejlődés fékezőjévé válhat. Az infrastruktúra termelői ágazatai és elemei a termelést, szociális (vagy lakossági) ágazatai és elemei a lakosság életszínvonalának alakulását befolyásolják elsődlegesen. A termelői (műszaki) infrastruktúrának lakossági aspektusai, a szociális infrastruktúrának pedig termelői vonatkozásai is vannak, köztük nincs éles határ. Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a termelői és a szociális infrastruktúra elmaradottsága gazdasági és szociálpolitikai szempontból is hátrányosan hat.

Az említett elmaradottság lehet abszolút vagy relatív. Az utóbbi adat elsősorban a termelő ágazatoktól való elmaradást, továbbá más térségek hasonló infrastrukturális ágazatainak és elemeinek fejlettségi szintjétől való negatív irányú eltérést értjük.

A teljesség kedvéért meg kell említenünk, hogy az infrastruktúra fejlettsége húzóerőként hat, mintegy motorja az egyéb ágazatok fejlődésének.

Egy-egy közigazgatási egység vagy gazdasági körzet infrastrukturális ellátottságának meghatározásáról már sok publikáció jelent meg. Fejlettségi szintjének mérésére a közigazdászok a módszerek széles skáláját alkalmazzák, melyek között a hagyományos statisztikai, matematikai-statisztikai módszereken túl a legkorszerűbb egzakt, számítógépes eljárások is szerepelnek. Az utóbbi évtizedben hazánkban is eredményesen alkalmazzák a faktoranalitikus és clusteranalitikus eljárásokra épülő vizsgálatokat.

Jelen munkánkban saját és a szakirodalomból ismert vizsgálati eredményekre egyaránt támaszkodunk. Célunk az, hogy a termelőszféra és a nem termelő szféra fejlettségi szintjének összhangjáról, fejlődési ütemének szinkron, illetve aszinkron voltáról képet adjunk.

Területegységként a megyéket vettük alapul. A választásnál az volt meghatározó, hogy a megfelelő statisztikai adatok hozzáférhetőek legyenek. Mivel a vizsgálathoz szükséges közigazgatási egységekre vonatkozó területi soros és idősoros adatok is csak részben állnak rendelkezésünkre, választásunk szintén a megyékre esett. Ezt indokolja az a tény is, hogy napjainkban a megyék (különösen az infrastruktúra ágazataira vonatkozóan) a népgazdasági tervezés (területi tervezés) igen fontos egységei. Tekintettel kell lennünk azonban a választásunkból származó korlátokra is. Ami a megyei városokat és Budapest fővárost illeti, úgy döntöttünk, hogy a megyeszékhelyek adatai a megyék adatainál, a fővárosé pedig kiemelten szerepel.

A számításainkhoz használt mutatórendszer

Mivel egy területegység infrastrukturális ellátottsága — megítélésünk szerint — a természetes mutatók komplex rendszerével jellemezhető, a természetes mutatókat összeállítottuk; majd ágazatonként csoportosítottuk. Ily módon lehetővé vált, hogy a heterogén összetételű infrastruktúra különböző területeinek eltérő fejlettségét, s az ezekből kirajzolódó összképet reálisan értékelhessük. Hangsúlyozzuk, hogy a szubjektív mozzanatokot is magában rejtő mutatók felvételét a vizsgálatba bevont mutatók viszonylag nagy számával kívántuk kiküszöbölni. (Ismeretes, hogy a mutatórendszer módosításával más fejlettségi rangsorok jöhetnek létre, ezek azonban megfelelő számú mutatók esetében csak minimálisan térnek el egymástól.)

Munkánkban 20 mutatót használtunk fel, melyek az 1960. és az 1975. évi állapotokat jellemzik. Mutatórendszerünk az alábbi:

Lakás- és kommunális ellátottság

1. A 100 lakásra jutó lakosok száma
2. Az 1000 lakosra jutó, újonnan épített lakások száma
3. A vízvezetékkel ellátott lakások aránya

Egészségügyi ellátottság

4. Az 1000 lakosra jutó orvosok száma
5. A 10 000 lakosra jutó kórházi ágyak száma
6. A 10 000 lakosra jutó bölcsődei férőhelyek száma
7. Az 1000 lakosra jutó óvodai férőhelyek száma

Oktatási-művelődésügyi ellátottság

8. Az egy osztályteremre jutó általános iskolai tanulók száma
9. A 100 lakásra jutó könyvtári állomány (könyvtári egységek) száma
10. Az 1000 lakosra jutó rádió előfizetők száma

11. Az 1000 lakosra jutó TV előfizetők száma
12. Az egy lakosra jutó mozilátogatások száma
13. Az 1000 lakosra jutó színházlátogatások száma

Közlekedési-hírközlési ellátottság

14. A 100 km²-re jutó országos közutak hossza
15. A pormentes utak aránya az országos közúti hálózat hosszából
16. Az országos közúti hálózat 100 km-ére jutó üzemanyag-töltő állomások száma
17. Az 1000 lakosra jutó távbeszélő főállomások száma

Kereskedelmi ellátottság

18. Az 1000 lakosra jutó boltok száma összesen
19. Az 1000 lakosra jutó bolti összes alapterület m²-ben
20. Az 1000 lakosra jutó vendéglátó helyek alapterülete m²-ben.

Megyéink infrastrukturális fejlettségi szintjének meghatározása és néhány összefüggése

A továbbiakban 1960. és 1975. évre összeállított naturális mutatórendszer valamennyi mutatójára képeztük a megyék és a főváros rangsorát. Ezt követően előállítottuk az egy infrastrukturális ágazatba tartozó mutatók sorrendjéből adódó összesített ágazati rangsorokat. Így megkaptuk mindkét időszakra vonatkozóan a 20 területegység (19 megye + Budapest) infrastrukturális ágazatonkénti relatív (egymáshoz viszonyított) fejlettségét. A továbbiakban meghatároztuk az infrastruktúra egészének — hasonló módszereken alapuló — egymáshoz viszonyított fejlettségi szintjét.

Az adatokat tanulmányozva feltűnő az egyes területegységek infrastrukturális ágazatonkénti, relatív fejlettségének erősen differenciált volta. Bár pl. Szabolcs-Szatmár megye az infrastruktúra valamennyi területén a rangsor 18., 19. helyén áll, de számos olyan megye is van, melyeknél szélsőséges, „helyi értékek” adódnak. Pl. Csongrád megye míg az oktatás-művelődés területén vizsgálatunkba vont mutatók alapján az 1. helyen áll, addig a kereskedelmi ellátottság vonatkozásában a 12. helyre került. (Ez a feszültség nemcsak az infrastruktúrán belül, hanem a terület egész gazdaságában is kifejezésre jut.) Veszprém, Baranya, Fejér, Heves, Nógrád, Tolna és Vas megye infrastrukturális ágazatainak a fejlettsége is igen különböző. Az egyes megyéknél más és más infrastrukturális ágazat okozza az említett heterogén képet, pl. Baranya megye, mint régi oktatási és kulturális központ, az ilyen jellegű ellátottság vonatkozásában élen jár. Jelentősen lemaradt azonban a lakás- és kommunális ellátottság, valamint a közlekedés és a hírközlés terén. A gyorsan iparosodó Fejér, Nógrád vagy Veszprém megyében lényegesen kedvezőbb a lakáshelyzet, és Nógrád megye kivételével a közlekedés-hírközlés is. Érdekes megfigyelni, hogy az említett három, dinamikusan fejlődő megye relatív helyzete a kereskedelmi ellátottság terén jobb, mint egészségügyi vonatkozásban. Ugyanakkor az oktatási-művelődési ellátottság közel az egészségügyi szintjén áll. Tehát a fejlettebb infrastrukturális ellátottság kialakításakor az ágazatok között bizonyos sorrendiség figyelhető meg, amely során a „fontosabb”-nak vélt szolgáltatások gyorsabban, míg a többiek lassabban fejlődnek.

1960-ban Bács-Kiskun megyében a relatív fejlettségi szint a következő volt:

ágazat:	rangsor:
lakás- és kommunális ellátottság	16
egészségügyi ellátottság	15
oktatási, művelődésügyi ellátottság	16
közlekedési, hírközlési ellátottság	16
kereskedelmi ellátottság	15

A fenti öt infrastrukturális ágazati mutató alapján a megye igen kedvezőtlen helyet foglalt el.

Néhány területen 1975. évig számottevő javulás történt. Így a megye átlagos fejlődési üteménél dinamikusabb növekedés a lakás- és kommunális ellátottságban következett be (5. hely). Nem változott a megye relatív helye az egészségügyi ellátottság terén, ugyanakkor romlott az oktatási-művelődésügyi és a közlekedés-hírközlési mutatók relatív helye. Az átlagosnál dinamikusabban a kereskedelmi ellátottság fejlődött. Összességében megállapítható, hogy a lakosság életkörülményei, az életszínvonal egyre jobban javul.

Jelen munkában az infrastruktúra egészére kiterjedő fejlődési ütem és fejlettségi szint részletes elemzésére, ok-okozati összefüggéseinek feltárására nem áll módunkban kitérni. Részben fölöslegessé is válik, mert a hazai szakirodalomban erre vonatkozóan a módszerek széles skálájára alapozva körültekintő, színvonalas tanulmányok állnak az olvasók rendelkezésére. E vázlatos bemutatásra mégis azért vállalkoztunk, mert indokoltnak tartottuk az infrastruktúra egészét (műszaki és szociális együtt) kifejezteni a természetes mutatókon keresztül annak érdekében, hogy Bács-Kiskun megye relatív ellátottsági szintjét helyesen ítéljük meg.

Fenti számításaink ugyanakkor lehetővé tették, hogy megvizsgáljuk az infrastruktúra és a termelőszféra fő ágazatai között fennálló kapcsolatokat.

Először az ipar és az infrastruktúra fejlettsége közötti összefüggéseket tanulmányoztuk. Az ipar fejlettségének meghatározójaként az 1000 főre jutó korrigált nemzeti jövedelem az iparban (millió Ft) mutatót használtuk. Az eredmény — az ipar és az infrastruktúra fejlettségi szintje közötti korrelációs együttható értéke ($r = +0,55$) — közepesen kissé szorosabb kapcsolatot fejez ki. Ez tehát azt jelenti, hogy általában az iparilag fejlettebb területek infrastrukturális téren is fejlettebbek.

Megvizsgálva a mezőgazdaság és az infrastruktúra megyénkénti fejlettségi szintjei közötti sztochasztikus kapcsolat jellegét, eredményül ($r = -0,10$) laza negatív korrelációs együttható értéket kaptunk.

Árnyaltabb kép felrajzolása céljából szükségesnek tartottuk meghatározni az ipar valamint a mezőgazdaság fenti mutatóinak és az infrastruktúra korábban részletezett ágainak fejlettségét kifejező mutatók kapcsolatát. Eredményül az alábbi 7×7 -es (ipar, mezőgazdaság fejlettsége, lakás és kommunális, egészségügyi, oktatási-művelődési, közlekedés-hírközlési és kereskedelmi ellátottsága közti kapcsolatot jellemző) korrelációs matrixot kaptuk (13. táblázat).

A fenti összefüggések egyértelműen rámutatnak a primér és a szekunder szektor, valamint az infrastrukturális ágak közötti kapcsolatokra.

Mindenekelőtt szembetűnik az ipar és a közlekedés közti szoros pozitív ($r = +0,740$) korrelációs kapcsolat. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy a mezőgazdaság és a közlekedés (r értéke $-0,376$) laza, negatív kapcsolatot mutat. Ez azért is érthető, mert az ipar és a mezőgazdaság között közepesen szorosabb negatív korrelációs kapcsolat áll fenn. Meglepően laza a kapcsolat az ipar és a kereskedelem ($0,260$), valamint a mezőgazdaság és a kereskedelem ($0,043$) között.

13. táblázat

A népgazdaság egyes ágainak fejlettségi szintje közötti összefüggések*

	Ipar	Mezőgazdaság	Lakás és kommunális ellátottság	Egészségügyi ellátottság	Oktatási-művelődési ellátottság	Közlekedés-hírközlési ellátottság	Kereskedelmi ellátottság
Ipar	1,000						
Mezőgazdaság	-0,655	1,000					
Lakás és kommunális ellátottság	0,152	-0,124	1,000				
Egészségügyi ellátottság	0,420	-0,372	0,075	1,000			
Oktatási-művelődési ellátottság	0,309	-0,011	0,137	0,496	1,000		
Közlekedés-hírközlési ellátottság	0,740	-0,376	-0,150	0,260	0,244	1,000	
Kereskedelmi ellátottság	0,260	0,043	0,186	0,537	0,680	0,385	1,000

* E korrelációs matrix (amely minden esetben szimmetrikus) valamennyi vizsgálatunkba bevont népgazdasági ág fejlettségi szintjének valamennyi népgazdasági ággal való kapcsolat szorosságát fejezi ki. A korrelációs együttható abszolút értéke a kapcsolat szorosságát, előjele pedig irányát fejezi ki. Akkor *pozitív* az együttható értéke, ha a tényezőváltozó értékének növekedésével az eredményváltozó értéke is nő és viszont. Negatív a korrelációs kapcsolat akkor, ha a tényezőváltozó növekszik, az eredményváltozó értéke csökken. A korrelációs együttható értéke +1 és -1 között változhat.

Az infrastrukturális ágak egymás közötti kapcsolatából az oktatási-művelődési és egészségügyi (0,496), a kereskedelem és az egészségügyi (0,537), a kereskedelem és az oktatási-művelődési (0,680) tűnik ki viszonylagos szorosságával. Meglepő ugyanakkor a közlekedés és kereskedelmi ág közti kapcsolat csupán 0,385-es értéke.

Figyelemre méltónak tartjuk még azt a tényt, hogy a mezőgazdaság fejlettsége legerősebb negatív korrelációs kapcsolatban (-0,372) az egészségügyi ellátással áll.

A járás infrastrukturális ellátottságának relatív helyzete

Áttekintve Bács-Kiskun megye infrastrukturális ágazatainak relatív fejlettségét, a következő összképet kapjuk. Mindenekelőtt megállapítható, hogy az átlagosnál dinamikusabb lakás- és kommunális, valamint kereskedelmi ellátottság is alig tudja közömbösíteni az oktatás-művelődés, valamint a közlekedés-hírközlés terén bekövetkezett, más megyékhez viszonyított ütemvesztéseket. Megjegyezzük, hogy 1975 óta e téren is történt előrelépés.

A továbbiakban tekintsük át a statisztikai adatszolgáltatás nyújtotta lehetőségeken belül a vizsgált járás infrastrukturális helyzetét néhány jellemző mutató alapján. Mindenekelőtt táblázatos összeállításainkra szeretnénk hivatkozni (14—19. sz.

14. táblázat

Az 1000 lakosra jutó bölcsődei férőhelyek megyei átlagtól való eltérése
%-ban

Település	Az eltérés %-a
Jánoshalma	+ 23,08
Kiskunmajsa	+ 33,33
Kisszállás	+ 28,21
Kunbaja	+ 128,21
Mélykút	- 33,33
Tompa	+ 20,51
Kiskunhalas	+ 105,13

táblázatok), amelyeken a járás településeinek ellátottságát a Bács-Kiskun megyei átlagszinttől való eltérés vonatkozásában mutattuk ki.

Az 1000 lakosra jutó bölcsődei férőhelyek megyei átlagtól való eltéréseiből (14. táblázat) megállapítható, hogy a 7 bölcsődével rendelkező település közül 6 esetben kedvezőbb a helyzet, mint a megyei átlag. Ugyanakkor ez kissé félrevezető is lehet, hiszen a megyei átlag a bölcsődével nem rendelkező településeket is magába foglalja, míg kimutatásunkba a települések csak azon körét vontuk be, ahol ezen intézmény szolgáltatást nyújt.

Megvizsgáltuk továbbá az 1000 lakosra jutó óvodai férőhelyek megyei átlagtól való eltérését is (15. táblázat). A táblázaton szembevetve a járás ellátottságának lemaradása a megyei átlagtól. A felsorolt települések közül 13-ban negatív és 8-ban pedig pozitív az eltérés, és ezek abszolút értékében is a negatív előjelűek vezetnek.

15. táblázat

Az 1000 lakosra jutó óvodai férőhelyek
megyei átlagtól való eltérése %-ban

Település	Az eltérés %-a
Balotaszállás	- 37,88
Bácsszőlős	- 48,79
Borota	- 19,10
Csikéria	+ 3,94
Csolyospálos	- 42,12
Harkakötöny	+ 24,55
Jánoshalma	- 20,61
Jászszentlászló	+ 22,73
Kelebia	+ 9,39
Kéleshalom	- 49,09
Kiskunmajsa	+ 1,82
Kisszállás	- 5,45
Kunbaja	+ 119,7
Kunféhértó	+ 16,97
Mélykút	- 8,79
Pirtó	- 21,52
Rém	+ 43,64
Szank	- 26,97
Tompa	- 15,15
Zsana	- 6,06
Kiskunhalas	- 1,82

A tanácsi könyvtárak 1000 lakosra jutó könyvtári egységeinek a megyei átlagtól való eltérése már heterogénebb képet nyújt. A településeknek mintegy fele pozitív, másik fele negatív irányban mutat eltérést. (16. táblázat).

E naturális mutató abszolút értékével leginkább Harkakötöny, továbbá Jász-szentlászló, Bácsszőlős, Csikéria és Kiskunhalas tűnik ki.

Az 1000 lakosra jutó összes vendéglátóhelyek alapterületének a megyei átlagtól való eltérését tanulmányozva megállapítható a járás lemaradása. A 21 település közül 15 a megyei átlagszint alatt van, és a pozitív irányú eltérések esetszáma és értéke is kisebb (17. táblázat).

16. táblázat

A tanácsi könyvtárak 1000 lakosra jutó
könyvtári egységeinek a megyei
átlagtól való eltérése %-ban

Település	Az eltérés %-a
Balotaszállás	- 32,7
Bácsszőlős	+ 33,84
Borota	- 6,08
Csikéria	+ 36,5
Csölyospálos	- 26,6
Harkakötöny	+ 127,0
Jánoshalma	- 14,83
Jász-szentlászló	+ 44,49
Kelebia	- 8,75
Kéleshalom	+ 11,03
Kiskunmajsa	- 19,01
Kisszállás	+ 12,55
Kömpöc	+ 9,51
Kunbaja	- 21,29
Kunfehértó	- 1,52
Mélykút	+ 2,66
Pirtó	+ 4,18
Rém	+ 18,63
Szank	- 22,81
Tompa	0,00
Zsana	- 16,73
Kiskunhalas	+ 24,33

17. táblázat

Az 1000 lakosra jutó összes
vendéglátóhelyek alapterületének (1978)
a megyei átlagtól való eltérése %-ban

Település	Az eltérés %-a
Balotaszállás	- 21,60
Bácsszőlős	+ 38,31
Borota	+ 17,83
Csikéria	- 4,64
Csölyospálos	- 75,50
Harkakötöny	- 0,46
Jánoshalma	- 26,24
Jász-szentlászló	- 35,20
Kelebia	- 11,36
Kiskunmajsa	- 43,00
Kisszállás	- 27,97
Kömpöc	- 23,99
Kunbaja	+ 29,85
Kunfehértó	- 25,01
Mélykút	+ 6,21
Pirtó	- 42,94
Rém	+ 35,35
Szank	- 0,20
Tompa	+ 18,70
Zsana	- 50,43
Kiskunhalas	- 12,79

A kiskereskedelmi boltok 1000 lakosra jutó alapterületét m²-ben kifejező mutató értéksora még kedvezőtlenebb képet nyújt. A 18. táblázaton feltűnő az átlag fölötti értékek alacsony száma. (Mindössze három település — Kelebia, Mélykút és Kiskunhalas — kereskedelmi ellátottsága jobb a megyei átlagnál.)

A fentiekből következik, hogy viszonylag kedvezőtlenebb alakul a kiskereskedelmi forgalom fajlagos értéke is. A vizsgálatba bevont települések közül csupán Kiskunhalas egy lakosra jutó kiskereskedelmi forgalma haladja meg 39,77%-kal a megyei átlagot. A járás települései differenciált mértékben ugyan, de az átlag alatt forgalmaznak (19. táblázat).

A mellékelt táblázatok adatai egyértelműen bizonyítják a kiskunhalasi-járási infrastruktúráis ellátottságának relatív szintjét. Az ágazatonként és elemenként differenciált képből összefoglalóan megállapítható, hogy további erőfeszítések szükségesek ahhoz, hogy a járás települései — a településfejlesztési koncepció figyelembevételével —

18. táblázat

A kiskereskedelmi boltok 1000 lakosra jutó alapterületének (m²-ben, 1978) megyei átlagtól való eltérése %-ban

Település	Az eltérés %-a
Balotaszállás	-78,15
Bácsszőlős	-45,96
Borota	-17,74
Csikéria	-8,09
Csölyospálos	-56,81
Harkakötöny	-59,36
Jánoshalma	-10,70
Jászszentlászló	-60,82
Kelebia	+2,28
Kiskunmajsa	-16,62
Kisszállás	-27,79
Kömpöc	-41,74
Kunbaja	-10,70
Kunfehértó	-60,56
Mélykút	+7,48
Pirtó	-66,87
Rém	-20,05
Szank	-51,32
Tompa	-1,99
Zsana	-58,62
Kiskunhalas	+23,03

19. táblázat

A kiskereskedelem 1000 lakosra jutó, összes eladási forgalmának a megyei átlagtól való eltérése %-ban

Település	Az eltérés %-a
Balotaszállás	-45,34
Bácsszőlős	-74,63
Borota	-45,88
Csikéria	-57,90
Csölyospálos	-76,04
Harkakötöny	-65,68
Jánoshalma	-22,92
Jászszentlászló	-54,28
Kelebia	-22,21
Kiskunmajsa	-0,21
Kisszállás	-38,02
Kömpöc	-70,38
Kunbaja	-48,00
Kunfehértó	-60,48
Mélykút	-3,16
Pirtó	-72,34
Rém	-49,58
Szank	48,00
Tompa	-18,88
Zsana	-71,80
Kiskunhalas	+39,77

telével — kedvezőbb helyet foglaljanak el az infrastrukturális ellátottság terén is. Ez gazdasági és szociálpolitikai szempontból is megkülönböztetett figyelmet érdemel.

Ismeretes, hogy az infrastruktúra fejlesztésének meglehetősen nagy a beruházási igénye, ezért e téren látványos eredmények nem várhatók. Tudatos, jól szervezett gazdaságpolitikával azonban az elmaradottságot fel lehet számolni, így a különböző jellegű és mértékű hátrányok további mérséklődése érhető el.

Összefoglalás

Összefoglalásunkban azokat a makro- és mikrostrukturális változásokat körvonalazzuk, melyek a kiskunhalasi-járás fejlődése szempontjából indokoltak, s a szűkebb és tágabb térség, valamint az egész népgazdaság érdekeit szolgálják.

A mezőgazdasággal kapcsolatban megállapítható, hogy a termelés növekedése terén eddig elért eredményekben fontos szerepe volt a nagyüzemi formák megszilárdulásának, az anyagi-műszaki ellátottság növekedésének, valamint az új termelési rendszerek elterjedésének. A hatékonyság növelése érdekében azonban tovább kell szélesíteni a korszerű termelési rendszerekhez való kapcsolódást.

Megfelelő növényi kultúrákkal javítandó a földhasznosítás.

Az adottságoknak megfelelően fokozni kell a szakosodás szintjét.

Továbbra is nagy gond fordítandó új ültetvények telepítésére és a meglévők felújítására.

Szorgalmazni kell a tudományos alapokon nyugvó, korszerű erdőgazdálkodási előírások figyelembevételével a homokhasznosítási program megvalósítását szolgáló erdőtelepítést.

A mezőgazdasági szakemberek támogassák a gazdasági, minőségi és mennyiségi előnyökkel járó, integrációs törekvéseket.

Javítani kell az állatállomány fajtastruktúráját, meg kell teremteni a fajta sajátosságának megfelelő takarmányozási stb. feltételek biztosítását. Fokozni kell az állattenyésztés terén is a szakosodást, nagyobb figyelmet kell fordítani a gyepterjesztés színvonalának emelésére, valamint a takarmánytermesztésre.

Javítandó az ipar területi struktúrája, elsősorban a hatékonyság növelését eredményező koncentráció fokozásával.

Emelni kell a mezőgazdasági termékek „helyben” történő feldolgozásának mértékét. A feldolgozottsági szint emelésével növelendő a mezőgazdasági termékekbe fektetett eleven és holt munka mennyisége. A feldolgozó kapacitás szűk keresztmetszetének felszámolásával egyidőben nagyobb gondot kell fordítani a termékek feldolgozási technológiájának és csomagolásának korszerűsítésére is.

A fentiekkel egyidőben növelendő a (részben forgalmi, infrastrukturális szférához tartozó) szállítás-, szállító-, tároló-, hűtőkapacitás is. E szűk keresztmetszetek felszámolásával meg kell teremteni a termelő-, feldolgozó-, szállító-, tárolókapacitás közötti kívánatos összhangot.

Az erőforrások átgondolt felhasználásával tovább kell folytatni a termelői és a lakossági szolgáltatások szintjének emelését.

Tovább kell csökkenteni a térség termelői és szociális infrastrukturális ellátottsága terén tapasztalható lemaradásokat. Az infrastruktúra dinamikus fejlesztésével nő az összhang a termelőszféra ágazataival, ami gyorsítja azok fejlődését és kedvezően befolyásolja a lakosság életszínvonalának emelkedését. Tehát a térség infrastrukturális fejlesztése gazdasági, szociálpolitikai szempontból egyaránt kívánatos.

IRODALOM

- [1] ABONYIKÉ PALOTÁS J.: A gazdasági egyensúly és a területi struktúra összefüggései Statisztikai Szemle, 1978. 12. 122. p.
- [2] ENYEDI GY. (szerk.): A magyar népgazdaság fejlődésének területi problémái Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976. 254. p.
- [3] HEGEDŰS M.: Az ipar és a mezőgazdaság kapcsolatának néhány kérdése. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972. 216. p.
- [4] KORNAI J.: Erőltetett vagy harmonikus növekedés Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972. 86. p.
- [5] KÖSZEGFALVI GY.: Az Országos Területrendezési Terv Területi Statisztika, 1978. 1. 22. p.
- [6] RIMLER J.: Fejlődéselemzés ökonometriaival módszerekkel Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976. 375. p.
- [7] ROMÁN Z.: Termelékenység és gazdasági növekedés Kossuth Könyvkiadó — Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 462. p.

UNTERSUCHUNG DES ZUSAMMENHANGES ZWISCHEN WIRTSCHAFTLICHEM ANSTIEG UND DER STRUKTUR AM BEISPIEL DES BEZIRKES VON KISKUNHALAS

JOLÁN ABONYI-PALOTÁS—KÁROLY MOHOLI

In der gegenwärtigen Phase der Entwicklung unserer Volkswirtschaft, wo die extensiven Quellen am Versiegen sind, tritt die Erhöhung der Wirksamkeit durch Erschliessung der verborgenen Reserven in den Vordergrund. Da wir unter den Quellen des Anstiegs der wirtschaftlichen Struktur besonderes Augenmerk zuwenden, ist ihre vielseitige Untersuchung indiziert. Die Arbeit befasst sich mit der allgemeinen und der speziellen Struktur, sowie mit dem Zusammenhang zwischen der Struktur und dem wirtschaftlichen Anstieg. Die Vorschläge dazu sind nachstehend zusammengefasst.

In Verbindung mit der Landwirtschaft ist festzustellen, dass in den im Bereich der Produktionsmehrung bisher erzielten Ergebnissen die Festigung der grossbetrieblichen Formen, die Verbesserung der materiell-technischen Versorgung, sowie die Verbreitung der neuen Produktionssysteme eine wichtige Rolle innehatten. Im Interesse einer Erhöhung der Wirksamkeit aber muss die Koppelung an die modernen Produktionssysteme weiter ausgedehnt werden.

Mit entsprechenden Pflanzenkulturen muss die Nutzung des Bodens verbessert werden.

Den Gegebenheiten gemäss muss das Niveau der Spezialisierung erhöht werden.

Auch weiterhin muss der Ansiedlung neuer Plantagen und der Aufrischung der vorhandenen grösste Sorgfalt zugewendet werden.

Zu drängen ist -unter Berücksichtigung moderner forstwirtschaftlicher Vorschriften — auf die wissenschaftlich untermauerte, der Verwirklichung des Sandbodennutzungsprogramms dienende Beförderung.

Die landwirtschaftlichen Fachleute sollten die mit wirtschaftlichen, qualitativen und quantitativen Vorteilen einhergehenden Integrationsbemühungen unterstützen.

Verbessert werden muss die Artenstruktur des Viehbestandes und geschaffen werden muss die Sicherung der den Besonderheiten der Art entsprechenden Futter- usw. Bedingungen. Gesteigert muss auch auf dem Gebiete der Viehzucht die Spezialisierung und grössere Aufmerksamkeit muss dem Anheben des Niveaus der Rasenwirtschaft sowie dem Futterpflanzenanbau gewidmet werden.

Einer Verbesserung bedarf die territoriale Struktur der Industrie — vor allem durch die eine Wirksamkeitszunahme zeitigende Konzentrationssteigerung.

Zu erhöhen ist das Ausmass der Verarbeitung der landwirtschaftlichen Erzeugnisse „an Ort und Stelle“. Durch Anheben des Verarbeitungsniveaus ist die Menge der in die landwirtschaftlichen Produkte investierten lebenden und toten Arbeit zu vermehren. Gleichzeitig mit der Sanierung des engen Querschnitts der Verarbeitungskapazität muss auch der Modernisierung der Verarbeitungstechnologie und der Verpackung der Erzeugnisse grössere Sorgfalt zugewendet werden.

Simultan damit bedarf es auch einer Vergrösserung der (teils in die Verkehrs-, in die ingrastrukturelle Sphäre gehörenden) Trocken-, Transport-, Lagerungs- und Kühlkapazität. Durch Beseitigung dieser engen Querschnitte muss die erwünschte Harmonie zwischen der Produktions-, Verarbeitungs-, Transport- und Lagerungskapazität geschaffen werden.

Unter gut durchdachter Verwertung der Energiequellen muss die Anhebung des Dienstleistungsniveaus für Produzenten und Bewohnerschaft weiter fortgesetzt werden.

Weiter herabzusetzen sind die im Bereich der Produzenten- und sozialen infrastrukturellen Versorgung des Raumes zu beobachtenden Rückständigkeiten. Mit der dynamischen Entwicklung der Infrastruktur steigt der Einklang mit den Zweigen der Produktionssphäre, was deren Fortschritt beschleunigt und die Anhebung des Lebensniveaus der Bewohner günstig beeinflusst. Die infrastrukturelle Entwicklung bzw. Förderung des Raumes ist von wirtschaftlicher und sozialpolitischer Sicht gleichermassen erwünscht.

ИССЛЕДОВАНИЕ СВЯЗИ МЕЖДУ ЭКОНОМИЧЕСКИМ РОСТОМ И ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТРУКТУРОЙ НА ПРИМЕРЕ КИШКУНХАЛАШКОГО РАЙОНА

ЙОЛАН ПАЛОТАШ АБОНИНЭ—КАРОЙ МОХОЛИ

На нынешнем этапе развития народного хозяйства Венгрии, когда постепенно иссякают экстенсивные источники, на передний план выступает повышение эффективности производства путем раскрытия неиспользованных резервов. Среди источников повышения эффективности производства особое внимание уделяется экономической структуре, поэтому её всестороннее изучение стало весьма актуальным.

В настоящей работе подвергается анализу общая структура экономики и структура различных отраслей, а также связь структуры и экономического роста. Авторы настоящей работы пришли к следующему выводу:

В отношении сельского хозяйства авторы пришли к выводу, что в повышении сельскохозяйственного производства важную роль играли распространение крупных сельскохозяйственных предприятий, улучшение их материально-технической оснащённости и распространение новых производственных систем. Однако в интересах повышения эффективности производства необходимо и в дальнейшем расширение связей с современными производственными системами.

При помощи соответствующих растительных культур необходимо улучшить рациональное использование земли.

Учитывая условия, необходимо повышать уровень специализации.

И в дальнейшем необходимо уделять должное внимание созданию новых плантаций и сохранению и обновлению старых плантаций.

С учётом современных научных лесохозяйственных требований необходимо осуществить программу насаждения лесов на неиспользованных песчанниках.

Необходимо, чтобы специалисты сельского хозяйства выступали за интеграцию сельского хозяйства, которая способствует повышению качества и количества сельскохозяйственной продукции.

Необходимо улучшить структуру видов животноводческого фонда, создать условия, необходимые для данного вида животных. Необходимо усилить специализацию и в области животноводства, необходимо уделять больше внимания более эффективному использованию лугов и производству кормов.

Необходимо улучшить территориальную структуру промышленности, в первую очередь путём усиления концентрации, способствующей повышению эффективности производства.

Необходимо повысить уровень «местной» переработки сельскохозяйственной продукции. С повышением уровня переработки сельскохозяйственной продукции необходимо повысить и количество активного и пассивного труда, вложенного в сельскохозяйственную продукцию. Одновременно с ликвидацией узких мест в производительности перерабатывающей промышленности необходимо уделять больше внимания и модернизации технологии переработки и упаковке продукции.

Одновременно необходимо повысить и оснащенность сушильными агрегатами, средствами транспорта, складами и холодильным оборудованием. Путём ликвидации этих узких мест в производстве необходимо создать гармонию между производственным, перерабатывающим мощностями и мощностями хранения и перевозки продукции.

Путём рационального использования ресурсов необходимо и в дальнейшем повышать уровень снабжения производства и населения.

Необходимо в дальнейшем уменьшать отсталость, имеющей в сфере производства и социальной инфраструктурной оснащённости района. По мере дальнейшего развития инфраструктуры повышается и гармония между отраслями производственной сферы, способствующая ускорению их темпа развития и повышению жизненного уровня населения. Таким образом развитие инфраструктуры района с экономической и социально-политической точек зрения имеет важное значение.